

Esimerkkejä omaishoidon yhteensovittamisesta sosiaaliturvaan ja asiakasmaksuihin

OMAISHOIDON PALKKIO, TYÖTTÖMYYSTURVA JA VIIMESIJAINEN TOIMEENTULOTUKI

Esimerkki 1: Sopimusomaishoitaja, yleistuki ja toimeentulotuki (työikäinen)

Simo on työn yksinhuoltaja ja kahden yli 10-vuotiaan lapsen omaishoitaja. Hän saa omaishoidon hoitopalkkiota sekä yleistukea, mutta perheen tulot eivät tästä huolimatta riitä välttämättömiin menoihin, minkä vuoksi perhe joutuu turvautumaan perustoimeentulotukeen.

Omaishoidon hoitopalkkio otetaan huomioon toimeentulotuessa pääosin tulona. Lisäksi hoitopalkkio voi pienentää Simon yleistukea. Omaishoitajana tehtävä hoivatyö ei siten välttämättä paranna pienituloisen omaishoitajan toimeentuloa hoitopalkkion määrällä, koska palkkio voi samalla vähentää muuta sosiaaliturvaa.

Laskelmat: Omaishoidon hoitopalkkio on yleistuen tarveharkinnassa huomioon otettavaa tuloa. 311 euroa kuukaudessa ylittävistä osasta 50 prosenttia vähennetään yleistuesta. Esimerkiksi 530 euron hoitopalkkio pienentää yleistukea noin 110 euroa kuukaudessa $((530 \text{ €} - 311 \text{ €}) \times 50 \text{ \%})$. Toimeentulotuessa ainoastaan 150 euroa omaishoidon palkkiosta on tällä hetkellä etuoikeutettua tuloa, joten sitä ylittävä osuus leikkaantuu pois.

Esimerkki 2: Sitova läheishoiva ilman omaishoitosopimusta, toimeentulotuki (työikäinen)

Simo hoitaa läheistään yhtä sitovasti kuin ensimmäisessä esimerkissä, mutta hyvinvointialue ei ole myöntänyt hänelle omaishoidon tukea. Hän ei saa hoitopalkkiota, eikä hänellä sitovan hoivavastuun vuoksi ole tosiasiallisia mahdollisuuksia ottaa vastaan kokoaikatyötä.

Työttömyysturvan saamisen edellytyksenä on lähtökohtaisesti kokoaikatyön hakeminen. Sitovan hoivavastuun vaikutus oikeuteen saada työttömyysturvaa arvioidaan tapauskohtaisesti. Jos Simo ei hoivavastuunsa vuoksi täytä työttömyysturvan saamisen työvoimapolitiittisia edellytyksiä, hän voi jäädä ilman yleistukea ja joutua kokonaan perustoimeentulotuen varaan. Lisäksi toimeentulotuen perusosaa voidaan alentaa, jos siihen liittyvät työnhakua koskevat velvoitteet eivät täyty ja alentamisen muut lakisääteiset edellytykset täyttyvät.

Tällöin tosiasiallisesti raskasta hoivatyötä tekevä pienituloinen henkilö voi joutua taloudellisesti merkittävästi heikompaan asemaan juuri siksi, ettei hänen hoivatilannettaan ole tunnistettu viralliseksi omaishoidoksi(sopimusomaishoidoksi).

Laskelma/huomioita: Toimeentulotuen perusosaa voidaan säännösten edellytysten täytyessä alentaa ensimmäisessä vaiheessa 20 prosentilla. Yksinhuoltajan 665,19 euron perusosasta tämä merkitsee 133,04 euroa kuukaudessa. Samalla Simo jää kokonaan ilman omaishoidon hoitopalkkiota. Jos hänelle olisi myönnetty esimerkiksi 530 euron kuukausittainen hoitopalkkio, siitä 150 euroa olisi perustoimeentulotuessa etuoikeutettua tuloa. Omaishoitosopimuksen puuttumisen taloudellinen merkitys voi siten olla huomattavasti suurempi kuin pelkkä hoitopalkkion puuttuminen.

OMAISHOIDON TUEN PALKKIOT JA ASIAKASMAKSUT

Esimerkki 3: Omaishoidon hoitopalkkio ja kotihoidon asiakasmaksu (eläkeläinen/työikäinen)

Maija hoitaa kotona puolisoaan ja saa sitovasta omaishoidosta hoitopalkkiota. Maija tarvitsee itse säännöllistä kotihoitoa. Omaishoidon hoitopalkkio huomioidaan hänen tuloinaan kotihoidon asiakasmaksua määritettäessä, jolloin puolison hoitamisesta saatu korvaus voi samalla kasvattaa Maijan omista tarvitsemista palveluista perittävää maksua.

Jatkuvan ja säännöllisen kotihoidon asiakasmaksua määritettäessä huomioon otetaan myös asiakkaan puolison tulot. Maijan saama omaishoidon hoitopalkkio voi siten vaikuttaa myös hänen puolisoltaan perittävän kotihoidon asiakasmaksun määrään.

Jos omaishoidon hoitopalkkiota ei otettaisi tulona huomioon kotihoidon asiakasmaksua määrättäessä, läheisen hoitamisesta maksettava palkkio ei kasvattaisi omaishoitajan tai hoidettavan puolison kotihoidosta perittävää maksua.

Esimerkki 4: Omaishoidon hoitopalkkio ja varhaiskasvatuksen asiakasmaksu (työikäinen/lapsiperhe)

Lapsiperheen vanhempi hoitaa vammaista tai pitkäaikaissairasta lastaan ja saa omaishoidon hoitopalkkiota. Perheen toinen lapsi on kunnallisessa varhaiskasvatuksessa. Omaishoidon hoitopalkkio luetaan perheen tuloihin varhaiskasvatuksen asiakasmaksua määritettäessä, joten läheisen hoitamisesta saatu korvaus voi kasvattaa perheen maksettavaksi tulevaa varhaiskasvatusmaksua.

Jos hoitopalkkiota ei otettaisi tulona huomioon varhaiskasvatuksen asiakasmaksua määrättäessä, omaishoitajana toimiminen ei nostaisi perheen varhaiskasvatuksen asiakasmaksua.

Laskelma/huomioita: Taloudellinen vaikutus riippuu perheen muista tuloista ja hoitopalkkion määrästä. Vaikutus voi olla nolla euroa esimerkiksi silloin, kun perheen tulot jäävät maksun tulorajan alle tai perhe maksaa jo enimmäismaksua. Maksuprosentin ollessa 10,7 prosenttia noin 530 euron kuukausittainen hoitopalkkio voi kasvattaa kokoaikaisen varhaiskasvatuksen asiakasmaksua noin 57 eurolla kuukaudessa ja noin 965 euron hoitopalkkio noin 103 eurolla kuukaudessa.

OMAIS- JA SIJAISOMAISHOIDON YHTEENSOVITTAMINEN MUUHUN SOSIAALITURVAAN

Esimerkki 5: Omaishoidon ja sijaisomaishoidon palkkioiden erilainen kohtelu sosiaaliturvassa (työikäinen)

Työikäinen omaishoitaja on joutunut vähentämään ansiotyötään läheisensä sitovan hoivan vuoksi. Hän saa ansionmenetykseen nähden pientä omaishoidon hoitopalkkiota. Omaishoidon hoitopalkkio ei vähennä esimerkiksi ansiosidonnaista työttömyyspäivärahaa, mutta se voi pienentää muita tuloharkintaisia etuuksia, kuten yleistukea, ja se otetaan huomioon perustoimeentulotuessa laissa säädettyä vähennystä lukuun ottamatta.

Omaishoidon ja sijaisomaishoidon palkkioita kohdellaan sosiaaliturvassa myös eri tavoin. Esimerkiksi sijaisomaishoidosta saatu palkkio voi vaikuttaa työttömyysetuuden määrään, vaikka varsinaisen omaishoitajan hoitopalkkiota ei sovitella ansiosidonnaiseen työttömyyspäivärahaan samalla tavalla.

Sosiaaliturvan tulisi kohdella omaishoidon ja sijaisomaishoidon palkkioita johdonmukaisesti. Hoivasta saatavan verrattain pienen palkkion ei tulisi johtaa siihen, että vastaava määrä menetetään toisesta sosiaaliturvaetuudesta.

Huomio: Omaishoidon hoitopalkkio ei vähennä ansiosidonnaista työttömyyspäivärahaa. Sijaisomaishoidon palkkio sen sijaan voi vaikuttaa työttömyysetuuden määrään. Omaishoidon hoitopalkkio vaikuttaa lisäksi esimerkiksi yleistuen tarveharkintaan ja perustoimeentulotukeen. Sijaisomaishoidon palkkio vähentää myös asumistukea.

Esimerkki 6: Osittaisen hoitorahan ehdot voivat estää sijaisomaishoitajana toimimisen (työikäinen/lapsiperhe)

Anna on lyhentänyt työaikansa 30 tuntiin viikossa voidakseen hoitaa koululaistaan ja saa Kelasta osittaista hoitorahaa. Hänellä olisi mahdollisuus tehdä satunnaisesti palkkiollista sijaisomaishoitoa.

Osittaisen hoitorahan saamisen edellytyksenä on, että työaika on lapsen hoidon vuoksi enintään 30 tuntia viikossa. Työaikaan lasketaan kaikki työsuhteessa, toimeksiantosopimuksella ja yrittäjänä tehdyt työtunnit. Koska sijaisomaishoitajana tehtävä työ luetaan tähän työaikaan, jo satunnainen sijaisomaishoito vuoro voi nostaa Annan työajan yli 30 tunnin rajan ja estää oikeuden osittaiseen hoitorahaan, vaikka lisätyö ei tosiasiassa vähentäisi hänen mahdollisuuksiaan huolehtia omasta lapsestaan.

Tällainen ehdoton työaika-rajana voi muodostaa kannustinloukun: osittaista hoitorahaa saavan vanhemman ei kannata ottaa vastaan satunnaista sijaisomaishoitotyötä, vaikka hyvinvointialueilla sijaisomaishoitajia tarvitaan omaishoitajien lakisääteisten vapaiden toteuttamiseksi.

Huomioita: Osittainen hoitoraha on vuonna 2026 108,15 euroa kuukaudessa. Ongelma ei ratkea säätämällä sijaisomaishoidon palkkio etuoikeutetuksi tuloksi, koska kyse ei ole tulon määrästä vaan työaikaa koskevasta etuuden saamisedellytyksestä. Sosiaaliturvajärjestelmässä tulisi mahdollistaa kohtuullinen ja satunnainen omais- tai sijaisomaishoitotyö ilman, että yksittäinen työvuoro vaarantaa oikeuden osittaiseen hoitorahaan.

Huom. Myös joustavassa alle 3-vuotiaiden hoitorahassa on sama mekanismi, eli jos tekee enemmän kuin yhtä työtä, on työ määrä rajattu 30 h viikossa (joustavamman 80 % sijaan).

Esimerkki 7: Työikäinen: Omaishoidon hoitopalkkio ja tapaturmaeläke (työikäinen)

Touko saa työtapaturman tai ammattitaudin perusteella tapaturmaeläkettä. Hänen lähipiirissään muodostuu kuitenkin sitova läheis- ja omaishoidon tilanne. Sosiaalihuolto tekee arvion, että Touko kykenee tässä elämäntilanteessa toimimaan läheisensä omaishoitajana kotiloissa. Touko suostuu ehdotukseen ja alkaa saada omaishoidon hoitopalkkiota.

Tapaturmaeläkkeen määrään vaikuttaa tapaturman tai ammattitaudin aiheuttama työkyvyn heikentyminen ja siitä aiheutuva ansionmenetyks. Omaishoidon hoitopalkkio on ansiotuloa, joten omaishoitajana saadut tulot voivat vaikuttaa arvioon jäljellä olevasta ansaintakyvystä ja siten tapaturmaeläkkeen määrään. Henkilö voi näin joutua tilanteeseen, jossa hänen kykynsä hoitaa läheistään kotiloissa ja siitä maksettava verrattain pieni hoitopalkkio vaikuttavat hänen tapaturmaeläkkeensä määrään.

Toukon tapaturmaeläkkeen määrä pienenee, vaikka hänen tapaturmasta tai ammattitaudista aiheutunut työkykynsä ei ole muuttunut ja omaishoidon hoitopalkkio on tilapäinen sekä omaishoito perustuu senhetkisiin olosuhteisiin ja elämäntilanteeseen. Toukolle ilmoitetaan, että hänen

tapaturmaeläkkeensä laskee 15 prosenttia ja samalla aloitetaan selvitys mahdollisesta takautuvasta takaisinperinnästä.

Omaishoitajaksi ryhtyvälle tapaturmaeläkkeen saajalle tulisi antaa etukäteen riittävät tiedot hoitopalkkion mahdollisista vaikutuksista hänen tapaturmaeläkkeeseensä (vrt. asiakaslaki 5 §). Lisäksi tulisi arvioida, onko perusteltua, että omaishoidon hoitopalkkio otetaan tässä suhteessa huomioon ansiotulona siten, että läheisen hoitamisesta maksettava palkkio voi pienentää tapaturmaeläkettä. Ongelma voitaisiin välttää säätämällä omaishoidon hoitopalkkio tässäkin suhteessa etuoikeutetuksi tuloksi siten, ettei hoitopalkkio sellaisenaan vaikuttaisi tapaturmaeläkkeen määrään tai muodostaisi estettä omaishoitajaksi ryhtymiselle.

Esimerkki 8: Omaishoidon hoitopalkkio etuoikeutettuna tulona – yleinen asumistuki ja eläkkeensaajan asumistuki (työikäinen/eläkeläinen)

Liisa saa yleistä asumistukea ja ryhtyy läheisensä omaishoitajaksi. Hän alkaa saada omaishoidon hoitopalkkiota. Sekä yleisessä asumistuessa että eläkkeensaajan asumistuessa omaishoidon hoitopalkkio on säädetty etuoikeutetuksi tuloksi, eikä sitä oteta huomioon asumistuen määrää laskettaessa. Omaishoitajaksi ryhtyminen ei siten pienennä Liisan asumistukea.

Yleinen asumistuki osoittaa, että omaishoidon hoitopalkkion säätäminen etuoikeutetuksi tuloksi on jo käytössä oleva tapa yhteensovittaa omaishoito ja sosiaaliturva. Samaa periaatetta tulisi soveltaa johdonmukaisesti myös muissa sosiaaliturvaetuuksissa.

Esimerkkien muotoilussa on hyödynnetty tekoälyä.